

Србија и реформисање института одговорности

Округли сто **IV**

Едиција
КЊИГЕ САЖЕТАКА

Уредник

Др Хајрија Мујовић

Организациони одбор

Др Марко Миленковић

Др Сања Стојковић Златићановић

Др Ранко Сивић

СРБИЈА И РЕФОРМИСАЊЕ ИНСТИТУТА ОДГОВОРНОСТИ

ОКРУГЛИ СТО IV

4. новембар 2021, Београд

КЊИГА САЖЕТАКА

Гласник
Адвокатске коморе Војводине
Нови Сад

Центар за правна истраживања
Института друштвених наука
Београд

САДРЖАЈ ПРЕМА ТЕМАМА

I. ПРАВНИ И ДРУШТВЕНИ ОСНОВИ ОДГОВОРНОСТИ	6
II. ОБЛИЦИ ОДГОВОРНОСТИ КРОЗ ИНСТИТУТЕ ПРАВНИХ ДИСЦИПЛИНА	.20
III. ПОЈЕДИНАЦ И ОДГОВОРНОСТ У ВЕЛИКИМ СИСТЕМИМА: УПРАВА, СОЦИЈАЛА, ЗДРАВСТВО, ОБРАЗОВАЊЕ, ПРИВРЕДА	35

I. ПРАВНИ И ДРУШТВЕНИ ОСНОВИ ОДГОВОРНОСТИ

Марта Сјеничић Марко Миленковић	Питања одговорности у настајању у пандемији Covid-a 19 / 7
Хајрија Мујовић	Поглед на парнице у Covid 19 медицинским предметима – инострана пракса / 11
Марко Миленковић Марта Сјеничић	Приступ здравственој заштити за особе које нису непосредно погођене здравственом кризом и одговорност државе / 14
Маринко Лолић	Поглед на пандемију Covid-a 19 из перспективе научне одговорности – морални, правни и културни аспекти / 16

Марта Сјеничић*
Марко Миленковић**

ПИТАЊА ОДГОВОРНОСТИ У НАСТАЈАЊУ У ПАНДЕМИЈИ COVID-a 19

Пандемија Covid-a 19 је довела до великих здравствених, економских, социјалних потреса, али и до великог броја иницијатива за покретање различитих видова одговорности за кршење правних аката више нивоа.

Државе су предузеле ванредне мере да успоре ширење вируса. Венецијанска комисија је прикупила искуства и правне иницијативе различитих земаља, анализирала границе мера и истакла да државна и јавна безбедност може бити ефективно гарантована само уколико се поштује владавина закона. Комисија је сакупила низ одлука којима је одлучивано о питању потенцијалног кршења *уставних права и слобода и законских одредби*, неким од предузетих мера. Тужиоци су

* Доктор медицинског права, виши научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, marta.sjenicic@gmail.com

** Доктор правних наука, виши научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, mmilenkovic@idn.org.rs

покретали поступке због кршења следећих начела и права: поштовање основних права и слобода; поштовање референдума и других демократских инструмената; повреде права на приступ суду; повреде права на правовремено суђење; утицаја на свакодневни живот; недостатка поделе власти; повреде начела пропорционалности; повреде начела једнакости; повреде достојанства; повреде права на живот; повреде права на физички и психички интегритет; повреде права на слободу; повреде права мишљења и изражавања; повреде права на информације; повреде права на окупљање; повреде права на приватан живот и на заштиту личних података; повреде права на гласање; повреде права на здравље. Случајеви из различитих земаља указују да су се свуда покретала питања уставности и законитости рестрикција које су увођене за време првог таласа пандемије.

Одговорност која се у последњих годину дана преиспитује је *грађанска одговорност влада за ширење последице инфекције*. Због надлежности које имају владе, сматра се логичним да им ове омогућују превенирање ширења инфективних болести. Уколико се утврди да су владе поступале немарно у обављању својих дужности и одговорности, сматра се да треба да буду одговорне за обештећење жртава, будући да је инфекција Covid-ом 19 узроковала велики број смртних случајева широм света. Са друге стране, поставља се питање правног основа за одговорност влада, узрочне везе између штете и потенцијално немарног поступања влада, као и обима евентуалне одговорности. Питање одговорности влада кроз тужбе је покренуто у Италији, Великој Британији,

Француској, Кини, али исхода још нема. Неки правни стручњаци тврде да је заштита здравља грађана основно људско право и да би се неуспех у поступању по препорукама Светске здравствене организације могао сматрати кршењем обавеза држава које имају према Међународном здравственом правилнику Светске здравствене организације.

Са друге стране, велики број англосаксонских земаља је антиципирао могућност покретања одговорности због инфекције, те донео законе који се, додуше, односе више на *одговорност правних лица и појединаца на основу тужби везаних за пренос Covid-a 19*. Двадесетак земаља САД је донело законе којима се такве тужбе омогућавају, али само уколико су испуњени одређени услови, односно када су тужени „лоше поступали” у вези са пандемијским рестрикцијама које су наложиле јавно-здравствене службе. Тужени је лоше поступао када је грубо немарно или намерно игнорисао здравствене рестрикције, доприносећи тиме ширењу вируса.

Једно од питања које се покреће на пољу одговорности јесте питање механизма *компензације за нуспојаве вакцине*. Иако је претпоставка да фармацеутске компаније неће бити изузете од општих безбедносних захтева за лекове, конкретних одговора на питања о одговорности произвођача често нема (с обзиром на поверљивост уговора). У недостатку заједничког приступа компензацији нуспојава вакцине, неке државе чланице су већ предузеле националне мере (нпр. модел компензације без кривице – а *'no-fault' compensation model*), али такве мере постоје само фрагментарно у оквиру Европске уније.

Питања одговорности везаних за пандемију Covid-a 19 се множе, а децидних одговора још нема. Ако и када буду дефинисани, одговори ће бити модел за наредне сличне ванредне ситуације.

Кључне речи: Covid 19, ограничења, грађанска права, уставност, законитост, грађанска одговорност

ПОГЛЕД НА ПАРНИЦЕ У COVID 19 МЕДИЦИНСКИМ ПРЕДМЕТИМА – ИНОСТРАНА ПРАКСА

Радови водећих правних теоретичара посвећени питањима одговорности често почињу са констатацијом да одговорност за штету представља цивилизацијску тековину која се, као и свака друга, непрестано усавршава на начин да се одговорност непрекидно шири захватајући нова подручја живота. Правна заштита обухвата све већи број разноликих човекових интереса. Што је степен цивилизације већи, све је мање штета које имају судбинско значење. У високоцивилизованом свету сматра се да сваку насталу штету треба подмирити. Тиме се друштвена брига о појединцима чини потпунијом, јер нико не би био препуштен самом себи ни у једној невољи. Ипак, толики степен цивилизације још увек није достигнут. Обештећење следује само за оне штете за које је неко одговоран. Одатле произлазе многе тешкоће и несигурности, јер поље одговорности нема јасно повучене границе, него их треба увек изнова утврђивати, а апстрактне границе одго-

* Доктор медицинског права, научна саветница и управница Центра за правна истраживања Института друштвених наука у Београду, hmujevic@idn.org.rs

ворности конкретизовати. Најскорији пример спорних случајева који изазивају недоумице јесу штете које настају као последица кризе изазване Covid-ом 19, било да су оне директне или посредне. Поглед на случајеве штета може бити шири или конкретан, детаљан, какав је у оквиру ове теме поглед на медицинске предмете који покрећу или су нашли свој епилог у парничним поступцима појединих држава, а тичу се медицинских процедура, услуга, збрињавања, хитних стања и др. Наиме, здравствена криза кроз коју свет пролази је јединствена. Њене последице по становништво тешко је до краја предвидети, а исто тако и правне последице. Оно на шта се са становишта закона указује јесте да тренутна криза не може да промени већ постојеће правне институте и друга правила која се односе на одговорност здравствених установа и њихових запослених. Да би се утврдило да ли је лекар или друго здравствено особље направило грешку, суд треба да узме у обзир конкретне радне околности сваког од њих у контексту пандемије. Евидентно је да је ситуација сваког учесника у пружању услуга здравствене заштите сложена. Здравствени професионалци се суочавају са неизвесношћу у погледу задатака који им се дају у контексту пандемије и одговорности која из тога проистиче. Важећи правни режим одговорности у здравству даје одговоре, али није сигурно да се све ситуације настале здравственом кризом могу анализирати на исти начин, посебно због стања кризе и опасности под којима је медицинско особље морало да поступа. Неки поступци у пракси мењају се у правцу телемедицине и видео-медицине, што никако не може до краја да замени клинички преглед. Исто тако,

упитно је да ли се инфекције на одељењима на којима нема оболелих од Covid-a 19 могу квалификовати као болничке инфекције. Законом је одавно признато да ванредна ситуација умањује процену стандарда неге. Суд процењује хитност и кризне ситуације, што свакако може да утиче на несметано спровођење протокола лечења и за које се не може кривити само здравствено особље. Тренутна пандемија Covid-a 19 види се као одступање од устаљеног принципа. Не може се очекивати да ће се у таквој ситуацији без преседана увек пружити нормалан ниво услуге. Примери из упоредне праксе судских инстанци говоре о томе, обухватајући различите спорове (нпр. грешке у телеконсултацији, тријажа, неодговарајући третман, одсуство третмана, дефицити пренаталне дијагностике, кашњења у третману, инфекције у току лечења, тест и хоспитализација и сл). Управљање кризом може да створи нове правне ситуације. Испитује се статус обештећења, примењиви стандард неге и приступ регулатора у покушају да се увери у поступање пружаоца здравствених услуга и здравствених професија.

Кључне речи: здравствена криза, парнице, медицинске штете, судске одлуке, инострана пракса

*Марко Миленковић**
*Марта Сјеничић***

ПРИСТУП ЗДРАВСТВЕНОЈ ЗАШТИТИ ЗА ОСОБЕ КОЈЕ НИСУ НЕПОСРЕДНО ПОГОЂЕНЕ ЗДРАВСТВЕНОМ КРИЗОМ И ОДГОВОРНОСТ ДРЖАВЕ

Криза изазвана Covid-ом 19 је у свим земљама света, поред незабележеног оптерећења за здравствени систем изазваног неопходношћу хитног збрињавања великог броја особа заражених овим вирусом, довела и до значајног ограничавања могућности пацијената са другим хроничним или акутним стањима да на адекватан начин остваре право на здравствену заштиту. Устав Републике Србије садржи генералну гаранцију заштите психичког и физичког здравља свима, одређеним категоријама становништва јамчи здравствену заштиту из јавних прихода, док је само остваривање здравствене заштите и права из (обавезног) здравственог осигурања регулисано законом. Закон о здравственој заштити детаљније регулише материје права на здравствену заштиту

* Доктор правних наука, виши научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, mmilenkovic@idn.org.rs

** Доктор медицинског права, виши научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, marta.sjenicic@gmail.com

и друштвене бриге за здравље становништва. Закон о здравственом осигурању ближе уређује обавезно здравствено осигурање уз широко прописану обавезу плаћања доприноса за здравствено осигурање, наспрам које стоје права осигураних лица на здравствену заштиту и гарантовани пакет услуга у складу са правилима које усваја надлежни Републички фонд (РФЗО). У Србији је збрињавање пацијената оболелих од Covid-a 19, примарно у државном здравственом систему, довело до немогућности коришћења болничких и других капацитета за уобичајено збрињавање и остваривање до тада постигнутог нивоа здравствене заштите за кориснике обавезног здравственог осигурања али и друге категорије становништва. Ова ситуација отвара бројна питања у вези са одговорношћу државе, делова здравственог система и РФЗО. У раду се износе основне хипотезе и циљеви истраживања које се реализује у оквиру пројекта „Приступ здравственој заштити за особе које нису непосредно погођене ванредном ситуацијом – поуке Covid 19 кризе у Србији”. Поред сагледавања основних препрека за остваривање права на здравствену заштиту у контексту ванредне ситуације (конкретно кризе изазване Covid-ом 19), основни циљ пројекта је и формулисање и упућивање препорука доносиоцима одлука за остваривање права на здравствену заштиту за све категорије пацијената, у контексту ванредних ситуација и ванредног оптерећења здравственог система за будуће ванредне ситуације.

Кључне речи: Covid 19, здравствена заштита, здравствено осигурање, здравствена криза

*Маринко Лолић**

**ПОГЛЕД НА ПАНДЕМИЈУ COVID-a 19
ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ НАУЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ
– МОРАЛНИ, ПРАВНИ И КУЛТУРНИ АСПЕКТИ**

Изненадна појава Covid-a 19 који је брзо изазвао пандемију глобалних размера, зауставила је функционисање не само међународног саобраћаја, већ је угрозила нормално одвијање свакодневног живота широм планете. У овом раду покушаћемо да критички осветлимо моралне и правне аспекте неких стратегија које су примењиване током првог, другог и трећег таласа пандемије Covid-a 19, у заштити живота и лечења најшире људске популације. Основни проблем свих тих стратегије јесте да су оне како у стручној, тако и у најширој јавности тешко прихватане, јер су подразумевале различите степене рестрикције слобода и права грађана које изазивају дубоке контроверзе око тзв. темељних питања, попут вредности живота, принципа слободе и људског достојанства. Према тим мерама грађанство је у мањој или већој мери испољавало различите облике протеста, који су се кретали од мирних

* Научни сарадник, Центар за филозофију, Институт друштвених наука, Београд, marinkololic@gmail.com

демонстрација до насилних и агресивних, вербалних и физичких напада на установе, лекаре и службена лица, од којих су се неки завршили трагично. Будући да појава новог вируса изазива бројне дилеме које се тичу порекла и карактера самог вируса, његовог начина преношења и питања адекватних процедура заштите људи и лечења пацијената, јавља се и потреба да се критички преиспита научна утемељеност основних принципа тих стратегија. Чини се да у том разматрању морамо поћи од проблема научне одговорности, јер је у овом случају доведен у питање и сам научни приступ у решавању проблема пандемије, која није само медицински већ и шири научни, друштвени и политички проблем.

Стога ћемо размотрити улогу правне праксе и моралне културе у борби против пандемије Covid-a 19. То што ћемо покушати да проблем пандемије осветлимо из перспективе научне, правне и моралне одговорности, не значи да сматрамо да су ови аспекти одвојени, већ да се они само из методолошких разлога могу одвојено посматрати. У нашем раду настојаћемо да покажемо да су поменути аспекти (научни, морални, правни) уско повезани, потпуно неодвојиви, и да моралност и строге правне процедуре чине супстанцијалну основу научног *ethosa*.

Ако морална одговорност подразумева бригу за артикулисање идеала и сврху људског деловања са становишта хуманог, онда то значи да се она не исцрпљује у настојању како би се деловало у складу с било којим постојећим системом моралних вредности и правних норми, него свој смисао има у људском напору да за сваки историјски тренутак открије оне идеале чија ће реализација на адекватан начин служити

остваривању хуманог света и живота. Задатак актуелизације адекватних моралних идеала и правних норми на посебан је начин важан у садашњем мењању слике света, јер се актуелна стварност трансформише под агресивним идеолошким слоганом да „ништа више неће бити као што је било“. Међутим, то не значи да треба очекивати неки радикално нови морал, који ће у потпуности прекинути везу с досадашњим. Реч је пре о уочавању неутуђивих компоненти људскости као такве и настојању да се оне очувају и афирмишу у новим историјским околностима. Наравно, то не искључује значајније померање нагласка или корекције унутар традиционалног корпуса вредности и норми у области правне праксе и моралних вредности.

Као пример нужних модификација правних и етичких погледа у нашем разматрању послужиће нам управо схватање проблема одговорности. У ранијим историјским епохама и концепцијама слике света одговорност је имала карактер човекове бриге за властити морални став у односу на владајуће моралне захтеве, док је неко други као субјект историје водио бригу о судбини целине света. Стога је одговорност схваћена у традиционалном смислу на првом месту подразумевала урачунљивост, која је одређена степеном знања и слободе појединца, а затим релацију подложности према аутору моралног закона. Пошто је човек освојио улогу субјекта историје у том смислу што, с обзиром на своју слободу и, нарочито, технолошку и техничку моћ, историји може учинити крај, његова одговорност, не само за властити опстанак већ и за опстанак целог света, задобила је фундаментални значај.

У овом разматрању заступамо тезу да је модеран човек, поставши мера свих ствари, преузео бригу како за опстанак и судбину целине света и човека у њему, тако и за конструкцију моралног вредносно-нормативног система, који више не може као некада бити легитимиран посвећеном традицијом, него га може утемељити само својом умном моралном и правном рефлексijом. У контексту садашње слике света и у складу с доминантним садржајем савремене моралне свести, моралну одговорност треба схватити као одговорност за свет. Одговорност за свет јесте форма одговорности у свету глобалне научно-техничке културе; одговорност данашњег човека свој адекватан облик може имати првенствено као одговорност за свет.

Кључне речи: слобода, право, морал, свет, одговорност, научни позив, Covid 19

II. ОБЛИЦИ ОДГОВОРНОСТИ КРОЗ ИНСТИТУТЕ ПРАВНИХ ДИСЦИПЛИНА

- Светислав Јанковић** Одређивање одговорног субјекта због неиспуњења уговора изазваног услед дејства принудних државних мера – држава или привредник? / 21
- Ранко Савиљ** Одговорност издаваоца за мањкавост емисије финансијских инструмената на примеру хартија од вредности и виртуелних валута / 25
- Сања Стојковић
Златановић
Ивана Остојић** Корпоративна друштвена одговорност привредних субјеката у контексту обезбеђења зеленог раста – економски и радноправни аспекти / 28
- Тијана Ђурђевић** Одговорност за штету проузроковану извршењем прекршаја / 30
- Јагода Дрљача** Правни оквир забране трговине људским органима, ћелијама и ткивима у Републици Србији / 32

**ОДРЕЂИВАЊЕ ОДГОВОРНОГ СУБЈЕКТА
ЗБОГ НЕИСПУЊЕЊА УГОВОРА ИЗАЗВАНОГ
УСЛЕД ДЕЈСТВА ПРИНУДНИХ ДРЖАВНИХ МЕРА
– ДРЖАВА ИЛИ ПРИВРЕДНИК?**

Имајући у виду да су држава и право међусобне претече које једно из другог извиру, али и стоје у истој равни (па и у равнотежи), може се закључити као неспорно да су сви остали правни чиниоци, субјекти и околности испод те равни као састојци који су уређени и контролисани од стране права и државе. У том смислу се идентификовање одговорног субјекта у дијалектичкој равни између државе и привредника чини бес-предметним, јер је привредник, као и сваки други вандржавни субјект увек у положају и временском редоследу правних радњи *иза* државе. Конкретно, без обзира на правни режим имовинске одговорности одређеног привредника који се може испољити као његова субјективна (субјектна) или објективна (вансубјектна) одговорност, основни, пола-

* Доктор правних наука, доцент Правног факултета Универзитета у Београду, jankovic@ius.bg.ac.rs

зни и завршни утицај има дело државе изражено кроз одређени правни (управни или судски) општи или појединачни правни акт.

Стога принудна мера државе којом непосредно утиче на понашање привредника, а која је изражена у општеобавезујућем правном акту, значи да би неповиновање њој активирало државну санкцију према том привреднику. С друге стране, ако се склоп правних односа шире посматра па се поглед премести са односа држава–привредник, на однос привредник и његов саговорник (корисник његове услуге на пример, купац, потрошач, друга уговорна страна уопште), поставља се питање какав утицај има принудна мера (која је усмерена превасходно на први однос, држава–привредник) на други однос између привредника и његовог саговорника. Невезано за то да ли је привредникова одговорност у основи у кривици (субјективна) или у узроку (објективна), принудна мера која непосредно утиче на привредниково понашање ће га свакако „аболирати“ с обзиром на немогућност да је предвиди, да јој се супротстави или избегне (а што би били, уопштено, разлози за ослобођење од објективне одговорности). Међутим, на крајњој страни другог односа остаје привредников саговорник (корисник његове услуге, стичалац његовог добра, потрошач) који услед неиспуњења обавезе од стране привредника, а које је уследило дејством принудне државне мере, остаје у неизвесности у погледу идентификације њему одговорног субјекта. Неизвесност се састоји у томе што такав субјект нема довољно простора за маневар одређивања одговорног субјекта с обзиром да је државном мером, практично, смањена могућност привредникове одговорности, а

истовремено држава, као претеча тог другог односа привредник–корисник привредникове услуге, не може и не жели бити одговорна, јер у супротном такву меру не би ни доносила (по начелу *princeps legibus solutus est* ако се таква држава поистовети са староримским царем).

Наведено размишљање о идентификовању одговорног лица би могло да се илуструје и тако конкретизује кроз ситуацију која је настала у марту 2020. године услед реакције државе на распрострањеност Covid-a 19. Примера ради, државе широм света су, а међу њима и Република Србија, у том тренутку почеле да доносе принудне мере о ограничењу кретања како се зараза не би у већој мери ширила међу становништвом. Због тога су авио-превозиоци у путничком саобраћају широм света почели да отказују летове, како домаће тако у преовлађујућој мери и међународне, што је у крајњем исходу погађало кориснике тог вида превоза. У ситуацијама отказивања лета, односно онемогућавања путнику да конзумира чинидбу превоза коју је у неким случајевима уговорио знатно пре почетка лета, ваздухопловна компанија која је стварни превозилац је обавезана да таквом угроженом путнику омогући коришћење читавог корпуса права у виду права на збрињавање, повратни или преусмерени лет и, најзад, права на унапред одређене фиксне износе накнаде (апстрактне) штете. Међутим, кад је услед неочекиваних околности (а у које се између осталог могу уврстити и принудне мере забране обављања путничког авио-саобраћаја услед пандемије Covid-a 19) дошло до отказивања лета, онда се корпус дугованих права путнику смањује и своди само на нужна у погледу опстанка здравих

животних услова путника у тој ситуацији. То се конкретно односи на право на збрињавање путника у које су укључени оброци и хотелска ноћења, али и на право на повратак у место поласка, државу припадности или, уопште, преусмерење лета према потреби путника. Дакле, право на фиксне одштетне износе путник нема због ослобађајућег разлога за превозиоца који се састоји начелно у вишој сили. Као хипотеза, поставља се могућност одговорности државе која је такве околности у виду принудних мера проузроковала. До таквог, могућег закључка се долази на основу следећег размишљања. Ако би околности које су спречиле лет биле метеоролошке природе, превозилац, а ни било које друго лице не би било дужно да накнади штету. Са друге стране, ако би лет био спречен од стране трећег лица – чија радња има дејство више силе, онда превозилац не би дуговао накнаду штете, али би у крајњем исходу таква накнада могла да се потражује од таквог трећег лица које је узрочник околности које представљају вишу силу. Стога се као основно поставља питање може ли се држава сматрати тим трећим лицем, односно њена радња као изазвана виша сила која ослобађа превозиоца, али приписује држави обавезу накнаде штете услед отказивања лета.

Кључне речи: одговорност привредника, одговорност државе, виша сила, принудне мере, отказивање лета

ОДГОВОРНОСТ ИЗДАВАОЦА ЗА МАЊКАВОСТ ЕМИСИЈЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТРУМЕНАТА НА ПРИМЕРУ ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ И ВИРТУЕЛНИХ ВАЛУТА

Историја финансијског тржишта, берзанског и ванберзанског пословања, сведочи нам о бројним преварама, малверзацијама и шпекулацијама, чији су главни актери, између осталог, били издаваоци вредносних папира. Убрзани развој технологија изнедрио је нове финансијске инструменте, попут виртуелних валута, односно криптовалута. Функционисање тржишта виртуелних валута отвара низ правних питања о ризицима њихове употребе. Ови ризици произлазе пре свега из специфичне технолошке инфраструктуре на којој су засноване виртуелне валуте. Сходно томе, законодавна и регулаторна тела широм света суочавају се са дилемом на који начин поступити у регулисању пред-

* Доктор правних наука, научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, soviljpesa@gmail.com

Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука за 2021. годину који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

метне материје. Док се с једне стране од регулаторних тела очекује да испрате развој финансијског тржишта и не спутавају финансијске иновације, с друге стране од њих се очекује да воде рачуна о интересима јавног поретка, односно о очувању финансијске стабилности, заштити од финансијских малверзација (посебно спречавања прања новца и финансирања тероризма), као и о заштити улагача. С тим у вези питање које се учестало поставља пред регулаторне органе јесте могућност примене постојећих прописа (пре свега прописа којима се регулише тржиште капитала) на различите појавне облике дигиталне имовине.

Република Србија усвојила је Закон о дигиталној имовини 29. децембра 2020. године, чиме се уврстила у ред малобројних земаља које су на законодавном нивоу регулисале емисију и промет виртуелних валута. Имајући у виду широку распрострањеност и нехомогеност виртуелних валута, у раду ће се анализирати положај инвестиционих токена (*security tokens*). С обзиром на то да њиховим имаоцима дају одређена права и обавезе, инвестициони токени се уподобљавају преносивим власничким или дужничким финансијским инструментима. Будући да се иницијалном јавном понудом виртуелних валута, односно инвестиционих токена, финансира развој новооснованих компанија и стартапова, поставља се и питање примене прописа о заштити инвеститора и тржишта капитала. С тим у вези решења новоусвојеног Закона о дигиталној имовини *de lege lata* и *de lege ferenda* доводе се у везу са решењима Закона о тржишту капитала у погледу одговорности издаваоца за емисију финансијских инструмената, а у циљу пружања

заштите неуким инвеститорима. Предмет овог истраживања ограничава се на одређивање одговорних лица (пасивна легитимација), као и услове под којима она могу бити одговорна за објављивање и садржај проспекта, односно белог папира у емисији виртуелних валута. У том контексту у раду ће се паралелно анализирати одговорност емитента за објављивање проспекта, односно издаваоца белог папира у емисији инвестиционих токена, посебно указујући на потребу јасног разграничења емитентове одговорности према Закону о тржишту капитала, односно Закону о дигиталној имовини.

Кључне речи: одговорност издаваоца, хартије од вредности, виртуелне валуте, проспект, бели папир

*Сања Стојковић Златановић**
*Ивана Остојић***

**КОРПОРАТИВНА ДРУШТВЕНА ОДГОВОРНОСТ
ПРИВРЕДНИХ СУБЈЕКТА
У КОНТЕКСТУ ОБЕЗБЕЂЕЊА ЗЕЛЕНОГ РАСТА
– ЕКОНОМСКИ И РАДНОПРАВНИ АСПЕКТИ**

У условима промена привредних система, посебно у периоду након кризе изазване пандемијом Covid-a 19, остваривање циљева одрживог економског, социјалног и еколошког развоја захтева ангажовање свих заинтересованих страна. Ово нарочито у контексту промовисања преласка на тзв. зелену економију и зелени рад, односно економију која се заснива на производњи, односно пословању са ниском емисијом угљен-диоксида која у крајњем истовремено има позитиван утицај на климу, те представља примерен одговор на климатске промене али и подстиче раст посебно приватног сектора у смислу великог инвести-

* Доктор правних наука, научни сарадник Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, sanjazlatanovic1@gmail.com

** Стручни саветник, Центар за економска истраживања, Институт друштвених наука, ivanaostojic27@yahoo.com

ционог потенцијала. Улога привредних друштава, односно компанија истиче се као нарочито значајна. Ово стога што привредна друштва имају улогу покретача, односно директног актера промена, где је постизање равнотеже – у често супротстављеним интересима максимизације профита и остваривања ширих друштвених циљева одрживог развоја смањења неједнакости и сиромаштва, те очувања животне средине – изазовно за нормирање и примену правних правила. Принцип корпоративне друштвене одговорности заснован на својеврсној саморегулацији, те унилатералном утврђивању одговорности за шире, јавне циљеве од стране привредних друштава диференциран је као ваљани јавнополитички и правни механизам осигурања зеленог раста. Тако се у раду применом економског као и нормативног метода у смислу анализе међународних и регионалних извора права који се односе на зелени раст, те докумената које аутономно закључују компаније са супранационалним и националним организацијама, сагледава улога привредних субјеката, односно привредних друштава у остваривању чисто економских циљева максимизације профита, затим ширих друштвених циљева, као и оних који се односе на обезбеђење достојанствених услова рада и заштите основних права радника.

Кључне речи: зелена економија, зелени раст, корпоративна друштвена одговорност, економски аспекти, радноправни аспекти

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ ПРОУЗРОКОВАНУ ИЗВРШЕЊЕМ ПРЕКРШАЈА

Грађанскоправна одговорност за штету насталу извршењем прекршаја посебно се не третира у важећем Закону о облигационим односима, као ни у важећем Закону о парничном поступку, за разлику од одговорности за штету насталу извршењем кривичног дела. Аутор указује на најважније материјалноправне и процесноправне последице одговорности за накнаду штете која је проузрокована кривичним делом те разматра да ли би се релевантне законске одредбе могле тумачити тако да обухватају и одговорност за штету проузроковану извршењем прекршаја. Полазна основа за такво шире тумачење могла би бити пракса Европског суда за људска права који је, у својим пресудама поводом испитивања повреде начела *ne bis in idem*, заузео став да није релевантно да ли један правни систем одређену радњу квалификује као кривично дело или као прекршај, већ треба имати у виду приро-

* Мастер права, докторанд Правног факултета Универзитета у Новом Саду и стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, [durdevict@yahoo.com](mailto:burdevict@yahoo.com)

ду добра које се штити и санкцију која се учиниоцу изриче. Тако су, примера ради, неки прекршаји из области заштите јавног реда и мира изједначени са кривичним делима код примене начела *ne bis in idem* (вид. пресуде у предметима *Миленковић против Србије*, бр. 50124/13 од 1. марта 2016. године и *Маресџић против Хрватске*, бр. 55759/07 од 25. јуна 2009. године). Иако се ове пресуде у конкретним случајевима не везују за грађанскоправну одговорност за штету, управо због поменутог начела у тим случајевима се од момента покретања прекршајног поступка кривични поступак не може покренути поводом истог животног догађаја. Стога оштећени – тужилац у поступку накнаде штете – у одсуству поменутог ширег тумачења, без своје кривице, не би могао да користи привилегије који би могао користити да је тужени као окривљени, уместо за прекршај, осуђен за кривично дело.

Кључне речи: парнични поступак, ЗПП, Европски суд, *ne bis in idem*, прекршаји

ПРАВНИ ОКВИР ЗАБРАНЕ ТРГОВИНЕ ЉУДСКИМ ОРГАНИМА, ЋЕЛИЈАМА И ТКИВИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Забрана трговине органима, ћелијама и ткивима почива на два принципа: на забрани противправног одузимања делова људског тела и на забрани куповине или продаје делова људског тела. Када је у питању међународноправна регулатива ове области, осим великог броја аката различитог степена обавезности, карактеристично је и комплексно навођење појавних облика приликом дефинисања трговине органима с обзиром да се не ради о једнозначној појави. Истовремено, ради се о појави која има транснационални карактер, те се државе обавезују да уреди ово питање у складу са међународноправним оквиром, како би била могућа међудржавна сарадња у сузбијању ових облика криминалитета. Од међународних аката најважнији акти су: Конвенција УН о превенцији, сузбијању и кажњавању трговине људским бићима (Палермо, 2000), Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима и Препору-

* Мастер права, докторанд Правног факултета Универзитета у Новом Саду, jagoda.drljaca@yahoo.com

ка 1611 о трговини људским органима у Европи, Акциони план ОЕБС-а за борбу против трговине људима (Одлука бр. 557), Директива 2011/36/ЕУ о сузбијању и борби против трговине људима и заштити жртава, као и Стратегија за искорењивање трговине људима за период 2021–2025. коју је Европска комисија представила у априлу ове године.

Правни оквир забране трговине људским органима, ћелијама и ткивима у Републици Србији чине Устав, Кривични законик и сет здравствених закона. Устав чл. 24, Право на живот, прописује да је људски живот неприкосновен и забрањује клонирање људских бића. Чл. 25. установљава неповредивост физичког и психичког интегритета као и забрану подвргавању медицинским или научним огледима без слободно датог пристанка. Кривични законик инкриминише трговину органима, ћелијама и ткивима у оквиру Кривичног дела трговине људима, чл. 388. У ст. 1. чл. 388. КЗ наводи се шта се све сматра под трговином људима, а то укључује и одузимање органа или делова тела људског бића. Кривично дело трговине људима и органима, у оквиру њега, спада у групу кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, с обзиром на његов транснационални карактер и распрострањеност ових појава у условима масовних међународних миграција (нпр. Арапско пролеће, 2011–).

Питања трансплантације органа, ћелија и ткива су регулисана Законом о здравственој заштити, Законом о здравственом осигурању, Законом о пресађивању људских органа, Законом о људским ћелијама и ткивима и Законом о трансфузијској медицини. Ови прописи су начелно у складу са међународним стандардима и тенденцијама, политиком

подстицања донирања органа, ткива и спровођењем програма прикупљања крви. Уређују сва питања везана за трансплантациону медицину, типове трансплантација, субјекте, листе чекања, процедуре, мреже координационих тимова, послове управе за биомедицину мреже итд..., али садрже и инкриминаторне одредбе. У овим прописима таксативно се наводе бројне недозвољене радње везане за трансплантацију органа као и одговорне субјекте у ланцу тих трансплантација. Прописују се кривичне и прекршајне одредбе како за физичка лица, тако и за здравствене установе у којима се поступало супротно прописима.

Када се говори о тенденцијама у уређењу ове области, с обзиром на пораст трговине људским органима, јавља се све већа потреба да се ово питање одвоји и засебно инкриминише од трговине људима, с обзиром на комплексност и бројне појавне облике обе групе деликата, пре свега на међународном плану. Такође, развој трансплантационе медицине и постепени прелазак на *opt out* систем (Закон о пресађивању људских органа, *Службени гласник РС*, бр. 57/2018) у оквиру политике подстицања донирања, треба да прати и адекватан правни оквир: прохибиција било какве финансијске надокнаде за делове људског тела; транспарентност здравствених система када су у питању базе података, листе чекања и процедуре и ефикаснија примена постојећих норми у спречавању трговине органима, ћелијама и ткивима.

Кључне речи: трговина органима, ћелијама и ткивима, међународни правни оквир, регулатива у Републици Србији

III. ПОЈЕДИНАЦ И ОДГОВОРНОСТ У ВЕЛИКИМ СИСТЕМИМА: УПРАВА, СОЦИЈАЛА, ЗДРАВСТВО, ОБРАЗОВАЊЕ, ПРИВРЕДА

Сандра Перић	Одговорност медијског извештавања о темама из области породичноправне заштите / 36
Мирјана Докмановић	Одговорност државе за управљање водама у складу са остваривањем општег добра / 39
Софија Николић Попадић	Одговорност за спаљивање жетвених остатака на пољопривредном земљишту / 43

*Сандра Перић**

ОДГОВОРНОСТ ЗА МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ О ТЕМАМА ИЗ ОБЛАСТИ ПОРОДИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ

У времену када се информација третира као једно од најмоћнијих оружја, значај медија као најчешћег извора информација је огромна. Истинита и правовремена информација је нарочито важна у контексту перманентних друштвених промена и периода различитих криза. Још увек актуелна криза узрокована епидемијом Covid-a 19, актуелизовала је питање одговорности медија за пласирање различитих садржаја, нарочито када говоримо о посебно осетљивим темама и друштвеним групама.

Реализовање активности у циљу да се осавремене инструменти одговорности, када је пренос информација преко званичних медија у питању, наилази на доста непознаница, различитих интерпретација и изостанка реакција контролних механизма. Често се сусрећемо са праксама које нису у складу са Законом о јавном информисању и медијима, Законом о електронским медијима, Кодексом новинара Србије, али и другим прописима који на посебан начин штите грађане, као што

* Мастер социјалног рада и докторанд Факултета политичких наука, Београд, Комора социјалне заштите, sandraperic@hotmail.rs

су Закон о заштити података о личности и Закон о забрани дискриминације. Ово је нарочито истакнуто када је тема извештавања из области социјалне и породичноправне заштите, као и посебно осетљивих група којима се овај систем бави – деца, жртве насиља у породици, особе са менталним сметњама, злоупотреба и злостављање старих.

У циљу саморегулације ове области удружења новинара су 2006. године донела Кодекс новинара Србије који има за циљ да уреди односе у оквиру новинарске професије, али и да осигура истинито и одговорно извештавање јавности. Због осетљивости теме породичног насиља, „Удружене новинарке против насиља над женама“ су сачиниле Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама. И поред скретања пажње на ова осетљива питања унутар струке новинара, чини се да смо још увек сведоци објављивања сензационалистичких текстова у којима је присутно изношење података о личности посебно осетљивих категорија, стигматизацији жртава породичног насиља, злоупотребе деце, пласирање слика жртава, драматичних снимака вршњачког насиља, „процењивање“ кривице жртве фемицида и сл. Нису ретки случајеви када смо у прилици да у медијима свакодневно пратимо поједине бракоразводне парнице и поступке за поверавање деце.

Као извор информација у штампаним медијима често наилазимо на флоскуле као што су „добро обавештени извори“, „запослен у министарству који је желео да остане анониман“, „увидом у тајне списе центра за социјални рад“, док се у телевизијским емисијама често позивају „стручњаци“ различитих профила и области деловања, анали-

тичари, па чак и еминентни стручњаци, али који не поседују знања и искуства о области о којој говоре. Информације се пласирају у форми у којој често није јасно да ли се износе чињенице или лично мишљење, претпоставке или ставови, па се тако сви ови облици третирају као непобитне истине. Често се поставља питање консултовања више извора, јер су случајеви из области породичноправне заштите такви да стручњак, који би по правилу требало да буде неутралан, заузме једну страну у спору. Тако долазимо у ситуацију да се породични спорови уместо у судници решавају у медијима, а о њима пресуду уместо суда доноси општа јавност на основу садржаја који су им пласирали медији.

Питање је колико као грађани заиста знамо о садржајима о којима читамо и колико смо, као професионалци и представници система социјалне заштите, одговорни да јавности дамо правовремену информацију а медијима укажемо на одговорност када извештавају о овим посебно осетљивим темама.

Кључне речи: одговорност, медијско извештавање, породично-правна заштита, посебно осетљиве групе

ОДГОВОРНОСТ ДРЖАВЕ ЗА УПРАВЉАЊЕ ВОДАМА У СКЛАДУ СА ОСТВАРИВАЊЕМ ОПШТЕГ ДОБРА

И поред тога што вода није експлицитно дефинисана као људско право, без ње, као ни без ваздуха, нема живота. Упркос овој неспорној чињеници, све државе света, без обзира на степен економске развијености, суочавају се са проблемима везаним за загађивање и неодговорно коришћење вода. Као одговор на то јављају се покрети који заговарају да екоцид буде признат као међународни злочин у Римском статуту Међународног кривичног суда. Општу доступност здраве пијаће воде угрожава и систематска крађа, експлоатација, приватизација и маркетинг вода од стране мултинационалних корпорација. Док корпорације и други заговорници трговине водом фјучерсима (енг. *water futures market*) сматрају да је то економски оправдано, многи аутори упозоравају да је маркетинг вода опасна трговина нашом будућношћу. Комодикација воде доводи до тога да приступ пијаћој води имају само они који могу да је плате, а с обзиром да је вода питање живота и смрти, не би смела

* Доктор правних наука, научна сарадница Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, mdokmanovic@idn.org.rs

да се третира као роба. Поред тога, трговање на берзи је само привидно слободно, јер треба имати у виду шири контекст у којем се оно дешава и преовлађујући утицај транснационалног финансијског капитала, корпорација, међународних финансијских институција и најмоћнијих влада. Њихов утицај се огледа и у законима у многим државама који фаворизују интересе приватних инвеститора, ограничавају приступ водама и угрожавају њихов квалитет.

Налази истраживања указују да се владе неодговорно односе према овом виталном природном добру не само због незнања, некомпетентности или коруптивности, већ и због тога што га третирају као економски ресурс којим желе да привуку стране инвеститоре и кредиторе ради подстицања економског раста. Занемарују да краткорочни позитивни ефекти на привреду могу имати несагледиве дугорочне штетне последице по људе.

У циљу заштите од оваквих штетних утицаја све је више држава које су зајемчиле својим уставом заштиту приступа води као људског права и којим може да управља једино држава и искључиво у општем интересу (Еквадор, Египат, Боливија, ДР Конго, Јужноафричка Република, Уганда, Уругвај и др.). Све је више и аутора који заговарају да се приступ здравој пијаћој води дефинише као основно људско право. У том смислу говори и Резолуција Савета Уједињених нација за људска права 7/22 као и низ других међународних и регионалних инструмената. Вода је и кључни стратешки ресурс XXI века са евидентном геополитичком и геоекономском димензијом.

Предмет овог рада је правни оквир одговорности државе за управљање водама у складу са остваривањем општег добра, а циљ је да укаже на значај успостављања регулативе која ће обезбедити сувереност над водама ради заштите овог природног богатства, као и заштите здравља и живота људи. У испитивању предмета рада примењене су студије случајева, као и компаративни и аналитички метод.

У завршним разматрањима се дају одговори на уочена спорна питања и закључује да држава има примарну обавезу да обезбеди прогресивну и пуну реализацију права на воду. Обавезе државе укључују обавезу уздржавања од активности којима може посредно или непосредно угрозити уживање права на воду, обавезу заштите од посредних или непосредних утицаја трећих лица који могу угрозити то право и обавезу усвајања одговарајућих правних, административних, буџетских, стратешких и других мера неопходних за пуну реализацију овог права. Конкретне препоруке везане за унапређење правног оквира укључују: увођење у Устав Републике Србије института људско право на воду и одговорности државе за савесно, етичко и одговорно управљање и заштиту вода у складу са остваривањем општег добра; увођење института личне одговорности јавних функционера (од разрешења до кривичне одговорности) за чињење и нечињење којима се угрожава право на воду; замењивање концепта „загађивач плаћа“ концептом забране и санкционисања загађивања; пооштравање казнене политике према загађивачима; забрана приватизације и давања у закуп изворишта, водозавата, језера, река, приобаља итд. страним и приват-

ним домаћим компанијама; забрана привредних активности којима се угрожавају подземне и надземне воде; забрана делатности мултинационалних корпорација које су у било каквој вези са водама и другим природним богатствима; забрана трговине водом на берзи; ревизија закона којим се регулише питање коришћења вода, концесија за коришћење вода и концесија за коришћење воде ради стављања на тржиште у изворном облику или у прерађеном облику, у боцама или у амбалажи из перспективе обезбеђења и заштите воде као људског права и заштите општег добра, укључивши забрану давања концесија странцима.

Кључне речи: право на воду, зелена криминологија, екоцид, фјучерси за воду, економска сувереност државе, заштита природних богатстава

ОДГОВОРНОСТ ЗА СПАЉИВАЊЕ ЖЕТВЕНИХ ОСТАКА НА ПОЉОПРИВРЕДНОМ ЗЕМЉИШТУ

Поједини пољопривредници након жетве примењују праксу спаљивања биљних остатака на пољопривредним парцелама. Таква пракса доводи до бројних негативних последица по пољопривредно земљиште, животну средину и климу. Изазивање пожара може довести и до угрожавања живота и имовине других лица. У Европској унији је Уредбом бр. 1306/2013 о финансирању, управљању и надзору заједничке пољопривредне политике прописано да државе чланице треба на националном и регионалном нивоу да одреде минималне стандарде које корисници пољопривредног земљишта морају да испуне да би се земљиште налазило у добром стању. Предвиђено је више мера које треба да допринесу остварењу тог циља, а једна од њих је одржавање нивоа органске материје у земљи применом одговарајућих метода и увођење забране спаљивања органских остатака после жетве. Међутим, и поред тога што је у свим државама чланицама Европске уније забрањено

* Доктор правних наука, научна сарадница Института друштвених наука у Београду, Центар за правна истраживања, email: snikolic@idn.org.rs

спаљивање жетвених остатака, такви случајеви су у неким деловима Европе и даље веома чести. У раду је сагледано стање у овој области у појединим државама чланицама ЕУ.

У Републици Србији је спаљивање органских остатака после жетве такође честа појава, услед које сваке године долази до великог броја пожара. У раду су анализирани прописи којима је регулисана забрана спаљивања жетвених остатака у Србији и њихова усклађеност са правном регулативом Европске уније у овој области. Пажња је посвећена Закону о пољопривредном земљишту и Закону о заштити од пожара. Имајући у виду да у Србији индивидуални пољопривредни произвођачи веома често примењују овакве мере након жетве, у фокусу рада је питање одговорности физичких лица за учињене прекршаје у вези са спаљивањем органских остатака на пољопривредном земљишту.

Кључне речи: спаљивање жетвених остатака, прекршајна одговорност, пољопривредно земљиште

Белешке

СРБИЈА И РЕФОРМИСАЊЕ
ИНСТИТУТА ОДГОВОРНОСТИ

ОКРУГЛИ СТО IV

4. новембар 2021, Београд

Књига сажетака

Гласник Адвокатске коморе Војводине
Нови Сад

Центар за правна истраживања
Института друштвених наука
Београд

За издаваче
Др Александар Тодоровић
Др Горан Башић

Технички уредник и коректор
Јелица Недић

Дизајн корица
Милорад Милић

Компјутерски слог
Тајјана Божић

Штампа
OFFSET PRINT, Нови Сад
2021.

ISBN 978-86-910679-5-3

ISBN 978-86-910679-5-3